
M. JOSEP CUENCA / JOAN-R. RAMOS

**ANÀLISI CONTRASTIVA:
ANTECEDENTS I PERSPECTIVES**

Aquest volum recull treballs que s'estructuren al voltant d'un concepte ampli d'anàlisi contrastiva. Fisiak (1981: 1), un dels màxims representants d'aquesta perspectiva lingüística, la defineix com una àrea d'estudi que es basa en la comparació de fenòmens lingüístics entre dues o més llengües:

Contrastive linguistics may roughly be defined as a subdiscipline of linguistics concerned with the comparison of two or more languages or subsystems of languages in order to determine both the differences and similarities between them. [...]

Aquesta idea tan general ha tingut, històricament, concrecions variades, de vegades clarament diferenciades per l'objecte d'estudi i la finalitat de la recerca i de vegades tan properes que es fa difícil establir-hi límits.

1. ALGUNES NOTES HISTÒRIQUES

La comparació entre llengües és, probablement, tan antiga com el reconeixement de l'existència de diferents llengües (si voleu, des de Babel). Tanmateix, com a àrea d'estudi, és força més recent i ha adoptat orientacions diferenciades.

Els estudis comparatius del segle XIX representen una primera aproximació al contrast lingüístic. Així, adopten una doble perspectiva: la diacrònica, corresponent a

la lingüística històrica comparada de comparatistes i neogramàtics, i la sincrònica, que va donar lloc als estudis de tipologia lingüística (vg. Marcos Marín 1990: cap. 4). En el primer cas, l'estudi se centra sobretot en el lèxic i la fonètica, i l'objectiu consisteix fonamentalment en la reconstrucció de "protollengües" que donen compte de les semblances observades entre llengües relacionades que s'analitzen en un moment determinat del seu desenvolupament diacrònic. En el segon cas, l'estudi s'estén al camp de la morfologia i la sintaxi, i té com a objectiu la classificació de les llengües en grups afins, una mena d'arbres genealògics, paral·lels als que s'utilitzaven en les ciències naturals. Aquests estudis, que tenen precedents directes en recerques del segle XVIII, s'han continuat durant el segle XX, sobretot els de tipologia lingüística, els quals han entroncat amb l'interès pels universals lingüístics.

Tanmateix, és a partir dels anys 40, arran de la Segona Guerra Mundial, quan el contrast entre llengües pren una altra orientació de la mà de la lingüística aplicada (vg. Sajavaara 1985): si l'interès descriptiu del contrast és clar, l'abast que té des del punt de vista de les aplicacions de la lingüística, com ara l'ensenyament de llengües i la traducció, és simplement innegable.

El nom *anàlisi contrastiva* comença a utilitzar-se aplicat a un conjunt de treballs de recerca de la mà de Robert Lado, el qual el 1957 dóna forma al que després es coneixerà com a *anàlisi contrastiva predictiva*. La seua recerca esdevindrà un dels puntals del mètode d'ensenyament de segones llengües denominat *audiolingual*, que segueix els principis lingüístics de l'estructuralisme americà i els principis psicològics del conductisme (vg. Cuenca 1992: cap. 3). L'anàlisi contrastiva de Lado es basa en la idea que es poden predir les dificultats amb què s'enfrontarà un aprenent d'una llengua segona comparant l'estructura d'aquesta amb la de la seua llengua materna. Lado (1957: 2) parteix de la hipòtesi següent, directament relacionada amb la teoria psicolingüística conductista:

[...] individuals tend to transfer the forms and meanings, and the distribution of forms and meanings of their native language and culture to the foreign language and culture both productively when attempting to speak the language and to act in the culture, and receptively when attempting to grasp and understand the language and the culture as practiced by natives.

Aquesta línia de treball, que es va desenvolupar durant la primera meitat dels 60, va donar pas a una anàlisi contrastiva descriptiva, que no partia d'un determinisme tan clar entre contrast gramatical i error: la diferència entre sistemes no era necessàriament font d'errors ni els errors parteixen únicament de diferències entre L1 (llengua materna) i L2 (llengua segona). Entre els autors que representen aquest corrent destaquen Corder i Selinker, que han donat forma teòrica al que es coneix com *anàlisi d'errors i*

interllengua, versió descriptiva –*a posteriori*– de l’anàlisi contrastiva de Lado (vg. Corder 1967, 1981; Selinker 1972, 1992 i Gass & Selinker 1994: cap. 3).

Així doncs, l’anàlisi contrastiva aplicada a l’adquisició i l’aprenentatge de llengües ha anat evolucionant d’acord amb les crítiques i autocrítiques que ha rebut:

a) Els errors dels aprenents no es poden predir, sinó que s’han de descriure mitjançant l’anàlisi de produccions reals. Hi ha prediccions fetes a partir de les diferències entre sistemes lingüístics que no donen lloc a errors en produccions reals i, al contrari, s’hi troben errors no predits. L’origen de l’error i la interferència és molt més ampli i complex del que postulava Lado i va més enllà de les diferències entre sistemes lingüístics.

b) Els estudis contrastius són descripcions fragmentàries de sistemes lingüístics.

c) L’anàlisi contrastiva i d’errors no té un ús immediat a l’aula i, com a conseqüència, no té valor pedagògic.

Si bé aquestes crítiques no estan exemptes de raó, cal tenir en compte que la descripció és un valor en si mateix dins de l’estudi lingüístic i no ha d’estar completament dissociada de la predicció. Com diu Fisiak (1981: 7), l’anàlisi contrastiva prediu errors i, complementàriament, l’anàlisi d’errors verifica *a posteriori* les prediccions. D’altra banda, els resultats de l’anàlisi contrastiva i d’errors, certament, no solucionen els problemes de l’ensenyament de llengües, però proporcionen dades sens dubte interessants per a la pràctica docent i la producció de materials didàctics.

Paral·lelament al desenvolupament de la versió descriptiva de l’anàlisi contrastiva, sorgia una nova mirada sobre el contrast, que partia igualment de l’ensenyament de llengües. És el que es va denominar *retòrica contrastiva*. Kaplan (1966) va comprovar que es podien observar característiques distintives en els escrits acadèmics en anglès d’estudiants estrangers, les quals es podien relacionar amb la manera d’organitzar els continguts en les seves llengües maternes (vegeu l’article de Fernández Polo, que inicia aquest volum).

Les primeres tesis van ser criticades per la sobregeneralització dels resultats i l’etnocentrisme que implicaven a favor de l’anglès. Tanmateix, han tingut continuïtat en altres estudis que treballen amb diferents tipus de text, produïts no per aprenents sinó per nadius, i també amb traduccions. L’objecte d’estudi s’ha eixamplat al món acadèmic (discurs científic) i professional (sobretot en l’àmbit econòmic) i s’han plantejat nous aspectes discursius de comparació (mecanismes de cohesió com la repetició o els connectors, mecanismes de cortesia, etc.). En aquest punt, conflueixen investigadors que provenen de la pragmàtica i de l’anàlisi

del discurs i que bategen amb diferents noms estudis semblants o molt relacionats, com la pragmàtica contrastiva (James 1990) i la textologia contrastiva (Hartmann 1980), la pragmàtica contrastiva o intercultural (Wierzbicka 1991) o la comunicació intercultural (Clyne 1994; Scollon & Scollon 1995).

En conclusió, hem pogut comprovar que el contrast lingüístic ha tingut diferents desenvolupaments, d'acord amb metodologies i objectius diferenciats. L'anàlisi contrastiva, sota diferents denominacions i concepcions, ha anat arrelant en l'àmbit de la lingüística aplicada, sobretot vinculada a l'ensenyament de llengües, i ha anat estenent l'objecte d'estudi des del mot i el fonema cap a estructures pragmàtiques i discursives on llengua i cultura formen una unitat indissociable.

2. L'ANÀLISI CONTRASTIVA: PERSPECTIVA TEÒRICA I APLICADA

El nostre repàs històric, breu i selectiu, sembla indicar que hi ha una línia contrastiva teòrica, que correspon als estudis vuitcentistes, i una línia aplicada, que es desenvolupa a partir de la segona meitat del segle xx. Aquesta idea, que no ens sembla del tot desencertada, no deixa de ser inexacta. Cal tenir en compte que hem centrat la nostra mirada en el que podem denominar "escoles" i hem deixat de banda estudis teòrics més o menys aïllats¹ o àrees d'estudi on el contrast no esdevé un punt central de teorització i discussió. Així, cal esmentar els estudis sobre el bilingüisme i el contacte de llengües (vg. Fisiak 1981: 5; Gómez Capuz 1998) o els estudis sobre traducció (vg. Tricàs 1997: § 2.6.1), que són de naturalesa contrastiva.

Fisiak (1981) aborda aquest tema amb l'objectiu de defensar l'existència d'una lingüística contrastiva teòrica diferenciada de la lingüística contrastiva aplicada com a solució a algunes de les crítiques que rep la segona. Per a aquest autor, els estudis teòrics pretenen donar una visió exhaustiva de les semblances i diferències entre dues o més llengües. Parteixen de variables generals i observen de quina manera es realitzen en les llengües objecte d'anàlisi. En canvi, els estudis aplicats seleccionen informació pertinent per a un objectiu pràctic, com l'ensenyament, la traducció, etc., i analitzen de quina manera una variable que es realitza d'una determinada forma en la llengua de partida (llengua materna, L1 o llengua origen) es projecta en la llengua d'arribada (llengua segona, L2 o llengua meta).

De fet, els estudis contrastius tenen tant un interès teòric o descriptiu com un interès aplicat. Des del punt de vista descriptiu, ens permeten descobrir estratègies comunes en la codificació lingüística entre diferents llengües, la qual cosa ens duu a comprovar l'existència de principis més generals que els aplicables a una llengua. Complementàriament, ens permeten descobrir diferències entre llengües i varietats d'una llengua, fins al punt que posen de manifest trets que, sense una anàlisi contrastiva,

(1) Volem destacar els estudis de Dan Slobin i els seus col·laboradors (vg. Sebastian & Slobin 1994, Slobin 1996), que parteixen dels de Talmy (1985, 1991), d'orientació tipològica, però es basen en un corpus de textos traduïts.

queden sovint encoberts.² Per últim, tenint en compte l'ampliació de l'objecte d'estudi contrastiu des de la gramàtica fins al discurs, l'anàlisi contrastiva permet plantejar-se les relacions que s'estableixen entre estructura gramatical, estructura del discurs, estructura de coneixement i cultura. Però l'interès d'aquest enfocament no es limita a la descripció d'estructures, sinó que té a veure sobretot amb les aplicacions d'aquests estudis, com són l'ensenyament de segones llengües (sobretot de l'anglès com a llengua de comunicació científica) i la traducció.

3. ELS ESTUDIS D'AQUEST VOLUM

En aquest volum, hem aplegat diferents estudis contrastius que s'insereixen principalment en la perspectiva teòrica de què hem parlat i que, sense oblidar la importància d'anàlisi gramaticals com la lèxica i la morfosintàctica, s'estenen en molts casos cap al nivell pragmàtic: no només podem comparar paraules o estructures, sinó també estratègies retòriques de comunicació i de construcció discursiva; encara més, sovint és possible relacionar aquests dos nivells. És per això que molts dels articles inclosos sumen a la perspectiva contrastiva la perspectiva de l'anàlisi del discurs.

Fet i fet, hem partit d'un article teòric sobre la retòrica contrastiva (Fernández Polo), hem seguit amb treballs que manifesten la relació entre elements gramaticals (en concret, connectors i partícules modals) i construcció del text; hem continuat amb anàlisi més pròpiament gramaticals i hem acabat amb estudis del lèxic. Per tant, hem anat del discurs al lèxic passant per la gramàtica, interrelacionant, però, nivells en la major part de casos.

L'article de Fernández Polo presenta una visió panoràmica de la retòrica contrastiva. Analitza de manera crítica els orígens, els fonaments, els objectius, els resultats, les aplicacions i les limitacions de les diferents investigacions sobre el tema. En aquest sentit, fa un repàs de les implicacions de la retòrica contrastiva en l'ensenyament de llengües, especialment de l'anglès, i apunta l'interès que han mostrat diversos autors per l'estudi de textos d'àmbit acadèmic, econòmic i comercial. Tot i els avanços de la retòrica contrastiva en aquests camps, Fernández Polo destaca que es tracta d'una disciplina on les aportacions encara són insuficients i on la concepció etnocèntrica de l'anglès té un pes sovint excessiu.

Al costat d'aquest treball de caràcter teòric, els tres articles següents aborden temes concrets en relació directa amb l'anàlisi del discurs. El primer d'aquests treballs, el de Maria Josep Cuenca, identifica els marcadors de reformulació (*és a dir, en altres paraules, etc.*) i d'exemplificació (*per exemple, posem per cas, etc.*) en català, castellà i anglès a partir d'un corpus de textos expositius d'àmbit acadèmic. A partir de la classificació de formes, l'autora estableix les diferències i les semblances de català i

(2) No és difícil comprovar aquest fet. Per posar un exemple, l'obra editada per Coulmas (1981) sobre les *rutines conversacionals* mostra reiteradament el fet que la consciència d'alguns processos i construccions prové de la constatació de diferències entre llengües.

castellà respecte a l'anglès. Destaca que l'anglès prefereix formes sintètiques, més gramaticalitzades i, per tant, més fixes, mentre que el català i el castellà disposen d'un major nombre de formes variables, que, per tant, tenen un grau menor de gramaticalització i una major complexitat sintàctica. Aquestes diferències en la forma i l'ús dels marcadors de reformulació i d'exemplificació es relacionen amb dos estils d'escriptura acadèmica, la qual cosa posa de manifest, connectant amb la línia apuntada més amunt per la retòrica contrastiva, que les diferències gramaticals es relacionen amb diferències retòriques.

Montserrat González aborda el tema dels marcadors discursius; se centra específicament en els denominats *marcadors pragmàtics compostos* (del tipus *bueno doncs, bé doncs, llavors bé, aleshores clar, doncs res, o sigui res*, etc.), que ens situen entre la connexió, com l'article de Cuenca, i la modalització, com l'article de Ferrer que segueix. En aquest cas, el corpus correspon a textos narratius orals (en concret, relats orals d'experiències personals) del català i de l'anglès. Des del punt de vista teòric, González posa de manifest que aquestes marques lingüístiques, aparentment espúries, tenen una funció essencial en l'articulació del discurs oral i, en concret, en el monologat, com a elements que faciliten el processament ràpid d'informació. Des del punt de vista descriptiu, identifica els marcadors compostos que ha trobat en el corpus català i en el corpus anglès, la qual cosa permet de contrastar-los i observar que en català el nombre de formes i la freqüència d'ús és més elevada que en anglès, així com també ho són les possibilitats combinatòries entre els elements del marcador compost. Aquests resultats són coherents amb els que plantejava Cuenca en l'article anterior i apunten cap a l'existència d'uns models retòrics diferents entre l'anglès i el català que tenen una projecció clara en la gramàtica d'aquestes dues llengües.

Per la seua banda, Hang Ferrer remarca que les partícules modals alemanyes (*aber, auch, denn, eben, ja, mal*, etc.) no tenen un grup lèxic similar en les llengües romàniques; en conseqüència, més que abordar-les des d'una perspectiva estrictament gramatical, és necessari estudiar-les des d'un punt de vista pragmaticodiscursiu. La seua investigació se centra en les possibilitats de trobar equivalents d'aquestes partícules modals en català. Amb aquest objectiu, es basa en la confrontació d'un text literari (*Momo* de Michael Ende) traduït de l'alemany al català, en el qual observa que les solucions adoptades no són fixes, sinó que depenen de la situació pragmàtica en què s'utilitzen. Així, la funció modalitzadora de les partícules alemanyes s'ha de suplir a través de recursos com l'ús d'elements suprasegmentals, d'interjeccions, de connectors o fins i tot la simple omisió de la partícula.

Entre la gramàtica i el discurs, Alturo estudia la relació que es pot establir entre tipus de situacions i estructura del discurs, partint del concepte de situació o modalitat de l'acció (temporalitat interna de la situació designada). Assumeix la hipòtesi que els tipus de text són el correlat discursiu de les classes conceptuals de situacions (*estats, activitats i accions*) i ho demostra establint contrastos entre textos catalans i anglesos,

sobretot de tipus narratiu. Aquesta exposició li serveix també per a posar de manifest que, contra el que havien defensat altres autors, el concepte d'*activitat* no es pot subordinar al d'*acció*.

L'article de Ramos aborda un tema de sintaxi, proper al de l'article anterior: els usos locatius i atributius dels derivats d'ESSE i STARE en les llengües romàniques. Realitza una anàlisi contrastiva des de diferents perspectives: d'una banda, contrasta la situació del llatí amb la del conjunt de les llengües romàniques; d'una altra, confronta les solucions de les diferents llengües romàniques, incloent-hi fins i tot llengües que sovint s'han bandejat de les anàlisis contrastives, com ara el sard i el romanès. L'autor completa la descripció analitzant els factors que han interactuat en la distribució actual d'aquests verbs, entre els quals destaquen els de caràcter semanticopragmàtic i sociolingüístic.

L'expressió de les hores és el tema que tracta l'article de Marta Torres, el qual se situa en la frontera entre l'estudi gramatical i el lèxic. En aquest cas, l'anàlisi contrastiva té un enfocament més intralingüístic que interlingüístic. De fet, l'objectiu fonamental de l'article és descriure la manera de designar les hores en les principals àrees dialectals del català, basant-se sobretot en les dades que proporciona l'*Atlas Lingüístic del Domini Català*. Assenyala que hi ha dues maneres essencials d'indicar l'hora: la prospectiva (*un quart de 9*) i la retrospectiva (*les 9 i quart*). La primera sol donar-se en la zona central de Catalunya, mentre que la segona és la usual de les zones perifèriques. El fet que el sistema prospectiu siga diferent del castellà ha anat acompanyat de valoracions més positives sobre el grau de genuïnitat. L'autora reflexiona sobre aquest fet i completa l'anàlisi amb un contrast interlingüístic referit a l'expressió de l'hora en altres llengües veïnes.

La descripció i l'anàlisi dels mecanismes d'innovació lèxica és el tema abordat per Maria Teresa Cabré, Judit Freixa i Elisabet Solé. Basant-se en una mostra del corpus de neologismes de l'Observatori de Neologia de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada, analitzen el fenomen de la neologia des d'un punt de vista morfològic i semàntic, alhora que es plantegen el problema del manlleu. El contrast entre les solucions del català i del castellà els permet establir el grau de coincidència i de divergència en la creació de neologismes i serveix per a posar de manifest que la innovació lèxica en català no ha de partir necessàriament del castellà.

Tanca aquest volum un treball contrastiu sobre els noms dels vents en català, castellà i francès realitzat per Àngels Campos. L'anàlisi dels termes identificats en textos narratius i en diccionaris, fonamentalment, es realitza en el nivell semàntic (onoma-siològic i semasiològic) i en el morfològic, tenint en compte tres nivells de variació funcional (formal, estàndard i popular). Aquest plantejament metodològic li permet mostrar les coincidències i les divergències entre les llengües objecte d'estudi. Per últim, també destaca el fet que termes similars poden correspondre a conceptes diferents, cosa que pot generar problemes de traducció, com ara els falsos amics.

En definitiva, el recull de treballs d'aquest monogràfic constitueix una mostra representativa de la diversitat de temes i de perspectives que es poden tractar des de

l'anàlisi contrastiva. Presenta la particularitat de contenir estudis basats en diferents tipus de text i en diferents llengües. Tot i que predomina el contrast del català amb el castellà, en primer lloc, i amb l'anglès, en segon lloc, hi són presents les altres llengües romàniques i també l'alemany, la qual cosa és una mostra de la varietat quant a les llengües contrastades. El fet que el català siga una de les llengües de contrast en tots els estudis –excepte en el primer, de caràcter teòric– contribueix a omplir un dels buits de les investigacions en anàlisi contrastiva, que deixen sovint al marge les denominades i considerades “llengües minoritàries”.

A més, la lectura dels treballs d'aquest volum posa de manifest que, a diferència del que ens deia Fisiak en la definició amb què iniciàvem aquesta introducció, l'anàlisi contrastiva no s'ha de considerar pròpiament una àrea o una subdisciplina de la lingüística. És, més aviat, una perspectiva general en l'estudi lingüístic. Podem utilitzar un símil procedent del mateix camp de la lingüística aplicada: igual com en terminologia es parla de recerca monolingüe i plurilingüe, podem dir que en la lingüística en general hi ha una perspectiva monolingüe i una perspectiva contrastiva. Aquesta perspectiva es pot concretar en estudis interlingüístics –com els que es donen en l'ensenyament de llengües, en l'àmbit sociolingüístic (contacte de llengües), en la terminologia o en la traducció–, o en estudis intralingüístics, com els que se centren en la comparació entre variants dialectals o entre estadis diacrònics diferents d'una mateixa llengua.

MARIA JOSEP CUENCA
Universitat de València

JOAN-RAFAEL RAMOS
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CLYNE, M. (1994) *Inter-cultural Communication at Work. Cultural Values in Discourse*, Cambridge, Cambridge University Press.
- CORDER, S. P. (1967) «The significance of learner's errors», *International Review of Applied Linguistics* 5, pàgs. 161-170.
- (1981) *Error Analysis and Interlanguage*, Oxford, Oxford University Press.
- COULMAS, F. ed. (1981) *Conversational Routines. Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*, The Hague, Mouton.
- CUENCA, M. J. (1992) *Teories gramaticals i ensenyament de llengües*, València, Tàndem.

- FISIÁK, J. (1981) «Some introductory notes concerning Contrastive Linguistics», dins Fisiak, J. ed., *Contrastive Linguistics and the Language Teacher*, Oxford, Pergamon, 2a. ed. 1985, pàgs. 1-11.
- GASS, S. & L. SELINKER (1994) *Second Language Acquisition. An Introductory Course*, Hillsdale (N.J.), Lawrence Erlbaum.
- GÓMEZ CAPUZ, J. (1998) *El préstamo lingüístico. Concepto, problemas y métodos*, Quaderns de Filologia, Annex XXIX, València, Universitat de València.
- HARTMANN, R. R. K. (1980) *Contrastive Textology: Comparative Discourse Analysis in Applied Linguistics*, Heidelberg, Julius Groos.
- JAMES, C. (1990) *Contrastive Analysis*, London, Longman.
- KAPLAN, R. B. (1966) «Cultural thought patterns in intercultural education», *Language Learning* 16, pàgs. 1-20.
- LADO, R. (1957) *Linguistics across Cultures*, Ann Arbor, University of Michigan Press.
- MARCOS MARÍN, F. (1990) *Introducción a la Lingüística: historia y modelos*, Madrid, Síntesis.
- MARTON, W. (1981) «Pedagogical implications of Contrastive Studies», dins Fisiak, J. ed., *Contrastive Linguistics and the Language Teacher*, Oxford, Pergamon, 2a. ed. 1985, pàgs. 156-170.
- PAYRATÓ, L. (1988) «L'anàlisi contrastiva català-castellà: història i futur», dins J. J. Stacek ed., *On Spanish, Portuguese, and Catalan Linguistics*, Georgetown University Press, pàgs. 226-239.
- SAJAVAARA, K. (1985) «Contrastive Linguistics Past and Present and a Communicative Approach», dins Fisiak, J. ed., *Contrastive Linguistics and the Language Teacher*, Oxford, Pergamon, pàgs. 33-56.
- SCOLLON, R. & S. W. SCOLLON (1995) *Intercultural Communication. A Discourse Approach*, Oxford, Blackwell.
- SEBASTIÁN, E. & D. I. SLOBIN (1994) «Development of linguistic forms, Spanish», dins Berman, R. A. & D. I. Slobin eds., *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*, Hillsdale, Erlbaum, pàgs. 239-284.
- SELINKER, L. (1972) «Interlanguage», *International Review of Applied Linguistics* 10, pàgs. 209-231.
- (1992) *Rediscovering Interlanguage*, London, Longman.
- SLOBIN, D. I. (1996) «Two ways to travel, verbs of motion in English and Spanish», dins Shibatani, M. & S. A. Thompson eds., *Grammatical Constructions. Their Form and Meaning*, Oxford, Oxford University Press, pàgs. 195-219.
- TALMY, L. (1985) «Lexicalization patterns, semantic structure in lexical forms», dins Shopen, T. ed., *Language Typology and Syntactic Description*, vol. 3, Cambridge, Cambridge University Press, pàgs. 36-149.
- (1991) «Path to realization, a typology of event conflation», *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society* 7, Berkeley, Berkeley Linguistic Society, pàgs. 480-519.

TRICÀS, M. (1997) *Manual de traducción. Francés-castellano*, Barcelona, Gedisa.
WIERZBICKA, A. (1991) *Cross-cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*,
Berlin/New York, Mouton / de Gruyter.

